

Hitit Uygarlığı

Hititlerden günümüze dek ulaşan izleri en iyi takip edebildiğimiz yer Orta Anadolu'dur.. Önce burada varlığını sağlamlaştıran krallık daha sonra Anadolu'nun her yönüne yayılmış, Anadolu dışında Kuzey Suriye'ye dek yayılımını sürdürmüştür. Tüm Hitit tarihi boyunca geçerli olan bu durumun krallığın erken dönemlerinden geç dönemlerine dek uzanan aşamalarında devlet yönetimi açısından da etkileri olmuştur. Güçlü bir krallığın, bir imparatorluğun merkezi Hattuşa'nın günümüzdeki yıkıntılarının bulunduğu yer, onun müstahkem mevki, neden tercih edildiğini hemen ortaya koyar. İlk Kızılırmak'ın güneyindeki topraklarda yayılan krallık yine ilk örgütlenmesini buna göre oluşturur. Telipinu Fermanı'na göre I.Labarna, sözünü ettiğimiz bölgede fethettiği kentlere kendi çocuklarını idareci olarak yollar. Bu yöntem, bağlı kentlerin ve bölgelerin güvenilir kişiler tarafından idare edilmesini isteyen Hititler tarafından hep tercih edilmiştir. Ancak sistemin her zaman istenildiği gibi işlemediği, I.Hattuşili'nin bağlı kentlere idareci olarak yollamış olduğu oğullarının babalarına karşı isyan etmiş olmaları ile ve yine Hitit tarihinin sonraki dönemlerindeki benzer örneklere bakıldığında ortaya çıkar. I.Hattuşili ile başlayan krallığın sınırlarının genişlemesi, Anadolu dışına taşması, şüphesiz beraberinde yönetim organizasyonunda da değişme ve gelişmeleri getirmiştir. Fetihlerle genişleyen krallığın yeni ele geçirilen yerleri kimi zaman doğrudan merkeze bağlı olarak, kimi zaman da vassaller aracılığıyla yönettiğini görüyoruz. Mesela daha Eski Hitit Dönemi'nde, Anadolu'nun batısında olan Arzava bölgesinin sanki doğrudan merkeze bağlı bir yönetime sahip olduğu, saray kronikleri olarak bilinen belgelerdeki anlatımlara dayalı olarak söylenebilir. Oysa daha sonraki dönemlerde Arzava, Hititleri uğraştıran birçok küçük krallığın olduğu yerdir. Anadolu'nun güneydoğusunda ve Kuzey Suriye'de de, merkeze uzak bu bölgelerdeki krallıklar vassal statüde Hititlere bağlandıkları, yerel beylerin bu krallıkların başında bırakıldığı gibi kimi zaman prenslerin buralara kral olarak tayin edildikleri de bilinir. Büyük krallık ile, yani Hitit krallığı ile vassal krallıklar arasındaki karşılıklı görev ve sorumluluklar bir antlaşma ile belirlenirdi. Merkeze bağlı

yönetim bölgelerinin ikisinin Aşağı ve Yukarı Ülke olmak üzere oluşturulduğu belgelere yansımıştır. Bu bölümlenmenin merkeze doğrudan bağlı her yeri kapsamadığı açık olduğu gibi, bu kapsamda coğrafi sınırları belirlemek de güçtür.

Krallar en üst düzeydeki idareci olmanın yanı sıra, en üst düzeydeki din adamı, komutan ve yargıç gibi yetkilere sahip bulunuyorlardı. Devlet yönetiminde kralın belirlemiş olduğu ve yine öncelikle kraliyet ailesi mensuplarının yer aldığı belli bir derecelenme ile sıralanan memurlar yer alıyorlardı. Sarayda, saray dışında, diğer kentlerde bu idarecilerin oluşturduğu bir bürokratik sistemin varlığı bilinmekle beraber, bunun detaylarını öğrenebileceğimiz kaynaklara ne yazık ki sahip değiliz. Memurlukların günümüze dek ulaşan adları onların hangi işleri yaptıkları konusunda fikir vermekten uzaktır. Zaten belli bir memurun sınırları belli görev ve sorumlulukları olup olmadığını dahi açıkça ortaya koyabilecek belgeler yeterli değildir. Sınır bölgelerindeki kentlerde idareci olarak görev yapan kale komutanı kimliğindeki görevlilerin çivi yazılı metinlere yansıyan görev ve sorumlulukları örneği göz önüne alındığında, idari, askeri, adli, dinsel gibi temel alanların dahi görev ve sorumlulukların belirlenmesinde gözatılmadığı anlaşılmaktadır. Kral hem ülke idaresinin merkezi hem de ikametgahı olan Hattuşa'daki sarayında yaşamaktaydı. Bugün bizim Büyükkale olarak adlandırdığımız, başkent in en tahkimatlı yeri olan saray, ikametgah, yönetim binaları, arşivler ve tapınaklar gibi bir çok bölümden oluşan bir yapı kompleksidir. Diğer birçok yakındaki uygarlıklarının aksine yaşarken tanrısal niteliklere sahip olduğuna inanılmayan Hitit kralları bu niteliğe öldükten sonra sahip oluyorlardı. Nitekim Hititçe çivi metinlerde kralların öldüğünden bahseden sözcükler 'tanrı oldu' şeklinde yazılmaktaydı. Tanrısal niteliği olmayan Hitit kralı tanrıların yeryüzündeki temsilcisiydi. Büyük çoğunluğu dinsel içerikli metinlerden oluşan Hitit arşivlerindeki belgeler kralların, dinsel uygulamadaki, Hititler için her zaman dini açıdan çok önemli olan bayram kutlamalarındaki rollerini açığa vurur. Hititlerin askeri seferlerinin, fetihlerinin anlatıldığı metinlerde tüm bunlar doğrudan kralların başarısı olarak sunulur. Ancak ifadelere göre başarılarında daima kendilerini destekleyen tanrıların da önemli payı vardır.

Hatta savaşta önlerinde giderek onların yolunu açar, bizzat krala, Hitit ordularına yardım ederlerdi.

Kraliyet ailesinin diğer üyeleriyle birlikte yönetimde sorumluluklar üstlemem prenslerin idareci olarak kentlere ya da fethedilen yerlere vassal kral olarak yollandıkları bilinmektedir. Krallıkta idari olarak önemli görevler üstlenen kraliyet ailesi üyeleri denilince öncelikle akla gelen devlet yönetiminde önemli sorumluluklar üstlenen ana kraliçe, yani Tavananna'dır. Tavanannalık Eski Hitit Dönemi'nden İmparatorluk Dönemi'ne tüm Hitit tarihi boyunca karşımıza çıkan, ağırlığını bu süreçte hep devam ettiren bir kurumdur. Kralın eşi bu unvanı taşırdı. Bu unvanı taşıyan, bu kurumu temsil eden kraliçe, bunu ölünceye kadar sürdürürdü. Yani Tavanannalık krala bağlı değildir. Bir Tavananna kocası öldükten sonra bu mevkide sonraki kral zamanında da kalırdı. Hitit idari ve dinsel yaşantısında önemli yeri olan bir kurumdur. Bu mevkide bulunan kraliçelerin kişilik özellikleri ile de bağlı olmak üzere kimi zaman ülke idaresinde, diplomatik ilişkilerde, dinsel organizasyonda çok etkili olarak ortaya çıktığı görülür. Örnek olarak III.Hattuşili'nin eşi Puduhepa verilebilir.

Eski Hitit Dönemi'nde tahtın el değiştirmesinin sıkıntısının çekildiği, I.Hattuşili'nin Vasiyetnamesi'nde anlatılanlar vasıtasıyla ve Telipinu Fermanı'nda bu konuya bir düzen getirilmeye çalışılmasıyla anlaşılır. Söz konusu fermanla Eski Hitit Krallığı'nda süren bu konudaki belirsizliğe kesin kurallar getirilerek son verilmek istenmiştir. Bir iki aykırı tutum dışında buna Hitit Krallığı sona erinceye kadar uyulmuştur denilebilirse de; aslında bu ferman ile getirilen usulün ataerki geleneklere bağlı bir kavimde zaten geçerli olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Eski Hitit Dönemi'nde veliahdın belirlenmesinde söz sahibi olduğu anlaşılan, Telipinu Fermanı vasıtasıyla çok önemli yetkilere sahip olduğu bilinen, Hititlerde belgelere yansıyan tek meclis Panku'dur. Yapısı, görevleri, sorumlulukları açıkça bilinmeyen bu meclisin Eski Hitit Dönemi'nde krallık içinde yönetimde söz sahibi olduğu, önemli sorumluluk ve yetkilere sahip olduğu anlaşılıyorken, İmparatorluk Dönemi'nde giderek önemini kaybetmiştir. Hititçe çivi yazılı tabletlerde yüzlerce yerleşim yeri adı saptanmıştır. Bu dilde en büyük

kentlerle, başkentle en küçük yerleşim yerlerini, köyleri anlatmak için kullanılan sözcük aynıdır. Bundan dolayı belgelerde geçen yer adları, bu belgelerde hangi bağlamda, nasıl ve ne sıklıkta anıldıklarına bakılarak değerlendirilebilir, bunlar hakkında fikir sahibi olunabilir. Söz konusu birçok yer adından sadece bir kaç tanesi arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan Hitit dönemine ait yerleşim yerleri ile identifiye edilmiştir. Hitit kentlerinden şüphesiz en iyi tanınanı hem yazılı belgeler vasıtasıyla hem de arkeolojik kazılar dolayısıyla başkent Hattuşa'dır. Çorum'un Boğazkale ilçesinin hemen yanındaki ören yerinin M.Ö. 2. binyılın önemli uygarlıklarından birini ortaya koyan Hititlerin bu en önemli kenti, bugün bizim tanıdığımız yerleşim alanıyla halkın yaşadığı yer olmaktan çok bir yönetim merkezi ve tapınaklar kentidir.